

СОКРАТОВАТА БЕСЕДА КАТО ОСНОВЕН МЕТОД ЗА ОБУЧЕНИЕ ПО ГРАФИЧЕН ДИЗАЙН В ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНОТО УЧИЛИЩЕ

Виктор Петков

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“

***Резюме:** Сократ веднъж казва: „Знам, че няма да ми повярвате, но най-висшата форма на човешкото превъзходство е задаването на въпроси на себе си и на другите“. В полето на обучение по графичен дизайн може да се формулира следната зависимост: Сократовата беседа е пътят за постигане на единство между образователни и възпитателни прийоми, които не зависят от наличието или липсата на съответна предразположеност, т.е. човек може да бъде обучен и възпитан в такава способност с правилните и точно формулирани въпроси. Ето защо, беседата на Сократ е инструментът на учителя, а евристичният метод е средството за решаване на практически творчески задачи по графичен дизайн от учениците.*

***Ключови думи:** Сократова беседа графичен дизайн, метод за преподаване, евристични операции, образователен инструмент, образование*

THE SOCRATIC DISCOURSE AS A BASIC METHOD FOR GRAPHIC DESIGN TRAINING IN THE GENERAL EDUCATIONAL SECONDARY SCHOOL

Viktor Petkov

Varna Free University “Chernorizets Hrabar”

***Abstract:** Socrates once said, "I know you will not believe me, but the highest form of human superiority is asking questions to yourself and other people." In*

the field of graphic design training, the following relationship can be formulated: Socratic discourse is the way to achieve unity between educational and upbringing techniques, which are not dependent on the presence or absence of appropriate predisposition, i.e. one can be trained and nurtured in such aptitude with the right and precisely worded questions. Therefore Socratic discourse is the teacher's tool and the heuristic method is the means of solving practical creative graphic design tasks by students.

Keywords: *Socratic discourse, graphic design, teaching method, heuristic technique, educational tool, education*

Сократ веднъж казва: „Знам, че няма да ми повярвате, но най-висшата форма на човешкото превъзходство е задаването на въпроси на себе си и на другите“.

Сократ, спазвайки своята максима „Аз знам, че нищо не знам“, задава въпроси, чиито отговори водят към нови въпроси и диалектически достига до възможности, които не могат да бъдат отречени. По този начин той се стреми преди всичко да покаже на събеседника си не толкова истинността на своите твърдения (всъщност той не е изразявал никакво становище, защото „нищо не знае“), а по-скоро несъстоятелността на упоритото и лишено от основания отстояване на дадена позиция, показвайки, че истината може да се роди диалектически, обхождайки всички положения, които могат да водят или да не водят до нея.

Може би най-важният му принос към Западната философия е неговият диалектичен метод, познат още като Сократовия метод или метода на оборването. Той се използва широко за преразглеждане на ключови морални концепции като Добро и Правда. Методът е описан за пръв път от Платон в

неговите „Диалози“¹. За разрешаването на дадена задача тя се нахвърля на редица отделни въпроси, чиито отговори в крайна сметка кристализират в търсения отговор. Влиянието на този подход се усеща най-силно днес в употребата на научния метод, където хипотезата е първият етап.

При решаването на задачи в полето на графичния дизайн следва те да бъдат формулирани като хипотеза под формата на въпроси от типа – „Ако се използва...?“ и/или „Възможно ли е да се...?“. От една страна хипотезата следва да се разглежда като твърдение, което трябва да бъде доказано или отхвърлено в процеса на творческата работа, от друга страна формулираното задание на всяка задача под формата на въпроси би следвало да се възприема като средство за незабавно привличане на вниманието и активиране на мисълта на учениците в желаната от учителя посока. Това означава, че вниманието на учениците ще бъде привлечено на подсъзнателно ниво, а последващото нахвърляне на точни и ясно формулирани въпроси ще предопредели съответните прости действия, които, от своя страна, ще определят посоката за решаване на дадената творческа задача стъпка по стъпка. Следователно, мисълта определя действията, което означава, че при пренареждането на въпросите – и/или задаване на нови – ще се „отговори“ с различни прости действия, подредени в различна последователност, вследствие на което ще се появи ново решение. Оттук произтича изводът, че верните решения са повече от едно. Тогава „вярно“ и „невярно“ стават относителни понятия.

Така поставени заданията на задачите дават право и възможност на учениците аргументирано да отхвърлят възможните им решения и това да се приеме за вярно.

¹ Платон – Диалози. С., НИ, Т. 1, 1979 и Платон – Диалози, С., НИ, Т. 2, 1982

Разбира се, това е непопулярна, но не и невъзможна теза от педагогическа гледна точка. Ако аргументираното изразяване на лична позиция и мнение е една от основните задачи на обучението по графичен дизайн, тогава то би спомогнало за развитието на функционалната грамотност на учениците.

Бисера Колева е преподавател по философия в УНСС – София. Тя пише, че „Сократовата беседа е оригинален педагогичен прием за обучаване в критично и аналитично (в широк смисъл) мислене и в нравствено самопознание. Разбирането на атинския мислител за философска образованост е образцово спрямо европейската интуиция за мъдрост – то се основава на идеята за неразкъсваемост на интелектуалното и моралното усъвършенстване. Несъмнено оригинален негов принос във философското обучение е особената и непостигната от други слятост на образователни и възпитателни прийоми, детерминирана от изключителната трудност на Сократовата педагогическа задача: как да се „внедри” отвън у другия и се интериоризира екзистенциален мотив за самопознание, как педагогичният тласък да се преобрази във вътрешна потребност от подобряване на собственото умствено и нравствено състояние?”²

Цитираният текст е отнесен към университетското образование по философия, но разгледан в полето на обучение по графичен дизайн може да се формулира следната зависимост: Сократовата беседа е пътят за постигане на единство между образователни и възпитателни прийоми, които не зависят от наличието или липсата на съответна предразположеност, т.е. човек може да бъде обучен и възпитан в такава способност с правилните и точно формулирани въпроси. Ето защо, беседата на Сократ е инструментът на

² **Колева, Б.** Сократовата беседа в университетското обучение по философия. – <https://philosophybulgarianassociation.wordpress.com/>

учителя, а евристичният метод е средството за решаване на практически творчески задачи по графичен дизайн от учениците.

Цеко Торбов (1899-1987) е правист, философ и университетски преподавател. Той защитава докторат по право в Гьотинген през 1923 г. От 1929 г. до 9 септември 1944 г. е преподавател по немски в Италианското средно училище в София. През петнайсетгодишната му преподавателска дейност в италианското училище Ц. Торбов винаги се е стремил да прилага Сократовия метод, с който се е запознал при своя професор Леонард Нелсон. Той е дълбоко убеден, че първостепенна задача на учителите е да учат децата и младите хора преди всичко на самостоятелно, методично и правилно мислене, а не да ги засипват със знания, данни и сведения, които са не само нетрайни, но често и досадни.

Информацията, която ни залива в учебните заведения и извън тях, нерядко, е непосилна за човешката психика и много често непотребна като приложение в живота. Ето защо Сократовия метод трябва да намери приложение не само в часовете по философия, а и в тези по естествени науки, математика, история, литература и изобщо във всички области на знанието и при всички проблеми в живота. Няма причина да се изключва Сократовата беседа от обучението по изобразително изкуство и в частност, от заниманията по графичен дизайн.

Да учим учениците на правилно мислене във всички области на знанието е най-верният път, за да ги подготвим като мислеци и можещи хора в живота – това е вярата на Ц. Торбов.

„Философията на Сократ е далечното начало на философията на разума на Кант, онова начало, в което човешкият дух само предугаждаше у себе си вечните първоначални тъмни истини и чувстваше повелите на неписаните нравствени закони. Философията на Кант пък е научното издирване и

обосноваване на едните и другите. В това се състои връзката между Сократ и Кант.“ – пише Ц. Торбов в своя статия от 1936 г.

Леонард Нелсон (1882-1927) е професор по философия във факултета по математика и естествени науки на Гьотингенския университет. Той е един от малцината по онова време философи, които си поставят за задача да доразвият критичната философия на Кант на базата на критичния метод. Характерно за философското разбиране на Нелсон е, че според него чисто теоретичните постижения могат да бъдат оценени само с оглед на значението, което те имат по отношение на практическия живот на хората³.

„В какво се състои великото реформаторско дело на Кант в историята на философската спекулация?“ – пита Ц. Торбов и отговаря, че Кант подлага човешкия разум на изумителна критика, за да намери неговата структура и да посочи границите на неговите познавателни способности. Това се случва в основните му съчинения: „Критика на чистия разум“, „Критика на практическия разум“ и „Критика на способността за съждение“. Под „критика“ следва да се разбира изследване и анализ. Тази критика или изследване на разума, според Кант, е „трактат върху метода, а не някаква система на самата наука“.

Фактът, че не се употребяват съждения, които не произлизат от опита, подтиква философа-идеалист да се замисли върху съдържанието и границите на човешкия разум. Той анализира човешкия разум и открива у него и познания дадени му преди всякакъв опит. С това Имануел Кант отваря пътя на метафизиката като наука⁴.

Ц. Торбов пише, че като възпитател Л. Нелсон, заедно със Сократ формулира основния парадокс на възпитанието по следния начин: „Как е

3 **Нелсон, Л.** Сократовият метод. – С., Изд. Любомъдрие, 1993, с. 14

4 Пак там, с. 81

възможно да въздействаш с външно влияние на човек така, че той да не се оставя да му се въздейства с външно влияние?“⁵ Той казва още, че проблемът на възпитанието не зависи от възпитаника, а от възпитателя, тоест възпитателят трябва да знае каква е неговата цел. Когато става въпрос за възпитанието на деца, Нелсон приема за единствен сериозен и верен принцип – усещането за свобода, пълното изолиране на всякакъв авторитет. Оттук произтича изводът, че учителят трябва да води, вървейки редом с учениците, той трябва да учи „незабележимо“. Учител и ученици е необходимо заедно да търсят вярната посока, чрез непрекъснатото задаване на въпроси и получаване на отговори. Те обаче трябва да бъдат трансформирани в конкретни прости действия за решаване на практически задачи по графичен дизайн под формата на игра, създавайки у учениците усещането за равнопоставеност както между самите тях, така и с учителя.

Сократ не оставя система на своето философстване. Напротив, той непрекъснато заявява своето незнание, но посреща всяко твърдение с поканата да се търсят основанията за неговата истинност. Платон, като негов ученик и последовател, поема и запазва метода му. Както Сократ, така и основателят на Атинската академия са ръководени от чувството за истина. Платон е боравел така добре със съдържанието на Сократовата философия, че учените и до днес все още спорят, кое е Сократово и кое е Платоново в учението му. Дори когато неговите собствени изследвания надминават резултатите на учителя му, Платон приписва всички свои открития на великия си учител. Смята се, че по този начин той е спасил Сократовия метод за идните поколения.

⁵ Пак там, с. 18

В критичния метод на Кант се продължава Сократо-Платоновото философстване и то става предмет на изследване в съчинението „Критика на чистия разум“.

Развивайки Сократовата беседа, Нелсон разсъждава върху трудността за изнамиране на философски метод, който да осигури възвръщане към принципите на логиката. От друга страна обаче, тя би ограничила твърде много метода: „Привидната трудност, на която тук се натъкваме, изчезва при критично разглеждане на онези опитни съждения. Във всяко едно от тези съждения при отделните данни, както тези ни се дават от наблюдението, се крие едно познание във формата на самото съждение, което познание само (за себе си – моя бележка) не може да бъде схванато като такова отделно и с помощта на което именно ние вече предпоставяме и прилагаме търсения принцип“⁶.

При пренасяне на горното съждение в полето на обучението по графичен дизайн може да се заключи, че Сократовата беседа обогатена с критичния метод на Кант ще изгради подхода и ще посочи пътя за решаване на множество творчески задачи по графичен дизайн. Накъсването на заданието на точни и ясно формулирани въпроси и произтичащите от тях прости действия дават на учениците както знания, така и умения за достигане на крайното решение на задачата.

В математиката и естествените науки, които са изградени върху нея, Сократовият метод има своето място. В математиката е познат като прогресивен метод, а в естествознанието като индуктивен метод. В педагогиката, евристичен метод се нарича системата за обучение, при която целта е обучаемите сами да достигат до научните знания.

⁶ Пак там, с. 32

Обвързването на практическите заниманията по графичен дизайн в общообразователното училище с евристичния метод го превръщат във важно средство за активиране на мисълта и основен инструмент за търсене на решения на творчески задачи. Така в процеса на проектирането се достига до конкретни знания и умения.

Известно е, че начинът на философско обучение на Сократ изобилства от грешки. Една от грешките на Сократовия метод са дидактичните недостатъци на неговата беседа, тоест – на решителните места в спора той държи монолози, а ролята на ученика е единствено да казва „да“. При това, както забелязва Фриз, човек даже невинаги разбира как е достигнал до своето „да“⁷. Къде можем да посочим позитивното в делото на Сократ? На този въпрос отговор дава Л. Нелсон:

- „Сократ е първият, носен от вятъра в силата на човешкия дух да познае философската истина, свързва с тази вяра убеждението, че не проблясъци или външно учение ще ни открият тази истина, а че само планомерното, невъзмутимо размишление в същото направление ще ни изведе от тъмнината до нейната светлина. В това се състои неговото философско величие.“⁸;
- „Неговото педагогическо величие е това, че той – и тук е първи – насочва учениците по този път на самостоятелното мислене и въвежда контрол само чрез размяната на мисли, който се противопоставя на самозаслепението.“⁹.

Сократовият метод е необходимо да бъде освободен от зависимостта на Платоновата мистика. Подобно освобождаване е постигнато от критическите философи Кант и Фриз, които усъвършенстват регресивния метод на абстракцията и с помощта на дедуктивния метод (овладян напълно

7 Fries, Die Geschichte der Philosophie, erster Band, Halle 1837, Seite 253

8 Нелсон, Л. Сократовият метод. – С., Изд. Любомъдрие, 1993, с. 42

9 Пак там, с. 42

от Фриз) осигуряват резултатите на абстракцията. Благодарение на дедукцията, Сократо-Платоновата мисъл, която е ограничена от пророчески образната форма, преминава в здравата и неразрушима форма на науката. Нелсон обяснява същността на дедукцията с мисълта: „Чрез нея (дедукцията) бе осъществено Сократовото намерение – незнаещият да се научи, като се принуди да разбере, че знае наистина онова, за което не знаеше, че го знае“.

От една страна, дедуктивният метод би могъл да гарантира мястото на Сократовата беседа в обучението по графичен дизайн като основно средство за преподаване. От друга страна, отношението „пълзи – върви – бяга“ може да преодолее изискването за прилагането на евристичен подход – наличието на знания и умения за решаване на творчески задачи. Логически, могат да се изведат три етапа за обучение по дизайн с помощта на Сократовия метод:

Първият – имитиращ – липса на знания и умения. Етап, в който учениците преди всичко потвърждават или отричат интуитивно заключенията на учителя и изпълняват, произтичащите от това прости действия, до достигане на решението на творческата задача. Характеризира се с поемането, при необходимост, на външни съждения, които в следващите етапи ще се трансформират във външно влияние за стимулиране на мисълта;

Вторият – симулиращ – наличие на начални знания и умения. Етап, в който учениците обсъждат заедно въпросите и конкретните действия за решаването на задачата. От изключителна важност е в условието на задачата учителят да гарантира повече от едно възможно решение, защото след първото решение е необходимо регресивно връщане към изходната позиция на условието. Всички заедно – и равнопоставено – търсят следващото решение на творческата задача по графичен дизайн;

Третият – творчески (креативен) – наличие на придобити знания и умения от първите два етапа. Тук трябва да се провери възможността за самостоятелно решаване на задачи по графичен дизайн с минималната намеса на учителя. При необходимост, намесата трябва да се състои в ясно формулиран въпрос, от чийто отговор да произтече конкретно действие, което да помогне на ученика да продължи своята работа.

Може би тези три етапа, подчинени на Сократовата беседа и разгледани в полето на обучението по графичен дизайн, могат да дадат отговора на фундаменталния въпрос на педагогиката, формулиран през епохата на Просвещението от Русо: „Как въобще е възможно възпитание?“.

Леонард Нелсон разглежда този въпрос от философска гледна точка. Той смята, че целта на възпитанието е разумно самоопределение, т.е. едно състояние, в което човек не се оставя да бъде повлиян от външно въздействие, а по-скоро съди и действа по собствена мисъл и разбиране. Тогава възниква въпросът как е възможно с външно влияние да се въздейства на един човек така, че той да не се оставя да му се въздейства с външно влияние.

Отговорът на този парадокс се крие във факта, че човешкият дух се намира под външно въздействие в природата. Нещо повече – духът не може да се развива без външно въздействие. Оттук следва още по-общият въпрос: „Понася ли самоопределението на духа факта, че духът стои в природата под външно въздействие.“

Онова, което ще помогне да се изясни въпросът е различието на двете значения, в които се говори за външни въздействия.

Външно въздействие може да значи от една страна – общо външно влияние, а от друга – външно конкретно влияние. Следователно в полето на обучението се разбира като външно пробуждане на духа и въздействие на

духа да приема чужди съждения. От тук следва, че разделянето на обучението по графичен дизайн на три органични етапа с активното участие на Сократовата беседа би избегнало противоречието, в което изпада педагогиката относно външното влияние върху ученика. Така съвсем закономерно се отслабва външното влияние, свързано с чуждото мнение и се засилва планомерно външното влияние, което активира мисълта.

С това заключение се разкрива ролята на Сократовата беседа като основен метод за обучение по дизайн и структуроопределящ фактор за изграждане на методика за обучение по графичен дизайн в общообразователното училище. Останалото принадлежи на емпиричното изследване и неговата убедителна сила.

ЛИТЕРАТУРА

Колева, Б. Сократовата беседа в университетското обучение по философия. – <https://philosophybulgarianassociation.wordpress.com/>

Нелсон, Л. Сократовият метод. – С., Изд. Любомъдрие, 1993

Платон – Диалози. С., НИ, Т. 1, 1979 и Платон – Диалози, С., НИ, Т. 2, 1982

Fries, Die Geschichte der Philosophie, erster Band, Halle 1837